

ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА І НАУКА У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У Львівському університеті (нині — Львівський національний університет ім. І. Франка) географія була предметом викладання від початку його заснування (1661). До цього географію вивчали у

Бальтазар Гакет (Hacquet)

Антоній Реман

панів, Петро Цись, Каленик Геренчук, Опанас Ващенко та багатьма іншими...

Предтечею географії у Львівському університеті справедливо можна вважати австрійського вченого Бальтазара Гакета. Наприкінці XVIII ст. тут існувала кафедра під назвою „історія природи з фізичною географією, технологією і рільництвом”. Власне на цій кафедрі у 1790—1805 рр. працював визначний дослідник географії України — Б. Гакет.

Австрійський вчений Бальтазар Гакет (Hacquet) був різнобічним науковцем, дослідником та мандрівником. Народився 1739 р. у Леконке (Нижня Бретань, Франція). 1787 р. переїхав у Галичину, де працював до 1805 р. професором природничого відділу Львівського університету. Серед географічних досліджень в Україні найважливішим є опис подорожей по Північних Карпатах у 1788—1795 рр., що вийшов у 4-х т. під назвою „Hacquet's neueste phisikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788—1795 durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nordlichen Karpathen”. Географічну характеристику Правобережної України та Криму подає Б. Гакет у своєму творі: „Reise durch die neu eroberten Provinzen Russlands, im Jahr 1797...” Зокрема, у цій праці р. Південний Буг учений справедливо називає „Бог”.

1 січня 2013 р. виповнилося 130 років від того часу, як відомий географ і геоботанік Антоній Реман очолив кафедру географії у Львівському університеті. З його іменем пов'язаний період становлення новітньої географії в університеті. А. Реман студював ботаніку в Ягеллонському університеті в 1860—1863 рр., а 1864 р. отримав науковий ступінь доктора філософії. Багато подорожував і зібрав безцінну колекцію рослин із різних кутків світу. В 1879 р. був габілітований на посаду доцента географії у Львівському університеті. Перед відкриттям кафедри географії А. Реман 1880 р. пройшов студії у Бонні з географії, геології, астрономії у Ріхтгофена, Лассалля, Шуттера, а в 1881—1882 рр. у Відні — з географії, геології і кліматології у Сімоні, Зюсса і Ганна.

А. Реман виховав плеяду відомих географів, серед яких Григорій Величко — перший його докторант і перший українець-доктор географії. Г. Величко захистив дисертацію на тему „Пластика українсько-польських земель з особливою увагою до Карпат” (1893). Його заслугою є спроба природно-географічного поділу Карпат, де він уперше використав термін „бескид” для позначення певного типу гір. Цей термін використовують і сьогодні. Серед інших праць Г. Величка варто згадати „Народописну карту українсько-руського народу” (1896), яка започаткувала українську етнокартографію, а також надруковану частково „Географію України-Руси” (1902). Першим серед географів обраний дійсним членом НТШ (1 червня 1899).

Період становлення модерної географії у Львівському університеті пов'язаний з навчанням і працею у ньому (1895—1918) ще одного учня А. Ремана — відомого українського географа, фундатора національної географії, академіка Степана Рудницького. У 1904 р. С. Рудницький студіює географію у Відні. Диплом доктора філософії отримав 1901 р. за роботу „Про плями сонячні”. Перша наукова праця, завдяки якій він здобув широке визнання і яка сьогодні має високу наукову цінність — „Нинішня географія” (1905). А також

„Знадоби до морфології карпатського сточища Дністра” (1905), „Знадоби до морфології підкарпатського сточища Дністра” (1907), „Знадоби до морфології подільського сточища Дністра” (1913), „Начерк географічної термінології” (1908), „Коротка географія України. Антропогеографія” (1914), „Ukraina. Land und Volk” (1916). С. Рудницький викладав в університеті українською мовою. Він став також основоположником національної політичної географії і геополітики.

З 1911 р. Інститут географії у Львівському університеті очолив учень А. Ремана, другий його

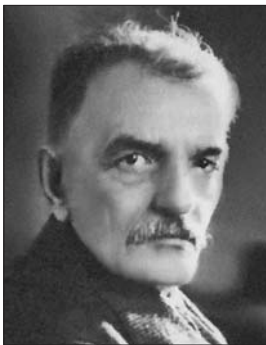

Григорій Величко

докторант Євгеніуш Ромер — відомий польський географ, кліматолог, картограф. Географічну освіту здобув у Львівському і Краківському університетах. Докторську дисертацію захистив 1894 р.

Степан Рудницький

Євгеніуш Ромер

В 1895—1896 рр. був стипендіатом у Відні, де студіював морфологію, гідрографію і методику викладання географії. Після цього в Берліні вивчав аерологію, метеорологію і кліматологію та геоморфологію. У 1921 р. Є. Ромер створив при університеті Інститут картографії, а також позауніверситетську установу „Книгарня Атлас“ (Książnica Atlas), де друкували численні атласи, окремі карти й підручники, особливо II Речі Посполитої.

З 1933 р. Інститут географії очолив професор Август Ціргофер — один із вихованців Є. Ромера, відомий своїми працями з геоморфології. З 1927 р.— доктор габлітований. У 1939—1941 рр. і 1944—1945 рр.— завідувач кафедри географії. Крім геоморфологічних, А. Ціргофер публікував праці з регіональної географії, географії населення.

У 1930-ті роки розвиток української географії і картографії пов'язаний з діяльністю доцента Ягеллонського університету (Краків) і чільного діяча НТШ Володимира Кубійовича.

Володимир Кубійович — загальнознаний лідер української географічної науки і географії України після фундатора української географії С. Рудницького, якого репресовано більшовицькою владою у Харкові (1933) і розстріляно у Сандармоху (Карелія, 1937). Великий внесок В. Кубійович зробив у становлення і розвиток української картографії. Найвидатнішим твором у цій ділянці є Атлас України й сумесних країв, виданий 1937 р. у Львові. Для підготовки цього видання В. Кубійович згуртував велике коло західно- і східноукраїнських учених — географів, картографів, природознавців, геологів, археологів, істориків, філологів та ін. Серед них: І. Крип'якевич, І. Іваницький, Ю. Полянський, В. Садовський, І. Тесля, М. Кулицький та ін. За його керівництва опубліковано майже два десятки карт, присвячених населенню України. У повоєнні роки В. Кубійович був відомим передусім як енциклопедист, організатор і головний редактор Енциклопедії українознавства, 21 том якої вийшов на Заході українською й англійською мовами. Цю енциклопедію вважають найбільшим досягненням української науки в діаспорі. Тепер вона стала великим надбанням усього українського народу. Видання енциклопедії доводить зрілість нації, самоусвідомлення як частини людства, його історії та культури. В. Кубійович з 1947 р. в еміграції відроджував НТШ, був його генеральним секретарем і тривалий час керував Історично-філософською секцією Товариства.

Керівником Інституту географії з 1939 р. у Львові став Юрій Полянський, який у період між двома світовими війнами був відомий у наукових колах як географ, геолог й археолог, зокрема, своєю унікальною працею „Подільські етюди: тераси, леси і морфологія Галицького Поділля над Дністром“ (1929). Ю. Полянський був першим українцем, який після довгої перерви потрапив на роботу в Інститут географії.

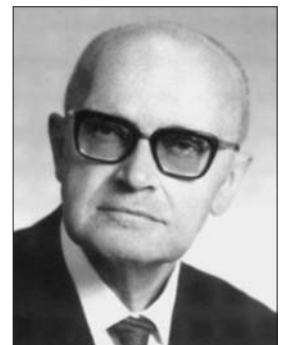
Наступний період розвитку географії у Львівському університеті розпочався після закінчення Другої світової війни (1945) і тривав до другої половини 80-х років. Утворений 1945 р., географічний факультет поповнився переважно випускниками Харківського університету (О. Ващенко, П. Цись, І. Сваричевський та ін.). Серед викладачів була географ, доктор філософії (Відень, 1921) О. Степанів, відома вчена і громадська діячка, член НТШ.

Олена Степанів (1892—1963) зробила значний внесок у становлення української національної антропогеографії. Її праця під час Другої світової війни особливо вирізняється фундаментальною монографією „Сучасний Львів“ (1943). Крім того, вчена зробила великий внесок у ділянки антропогеографії та геурбаністики України, географічної регіоналістики і географічного краєзнавства, у дослідження мандрівництва, національної освіти й охорони здоров'я, національної картографії; немало її роль як організатора української географічної науки й освіти.

У 1945—1950 рр. на факультеті функціонувало чотири кафедри: загальної фізичної географії (завідувач до 1947 р. П. Цись, з 1947 р. — М. Андріанов), економічної географії (завідувач А. Ващенко), регіональної фізичної географії (завідувач до 1947 р. П. Бучило, з 1947 р.— П. Цись), геодезії і картографії (завідувач С. Євсєєв).

Від 1950 до 1988 року функціонує три кафедри: фізичної географії (завідувач у 1950—1954 рр. М. Андріанов, 1954—1974 рр.— К. Геренчук, 1974—1994 рр.— Г. Міллер, 1994—2001 рр.— Б. Муха (виконувач обов'язків), з 2001 р.— А. Мельник); економічної географії (завідувач в 1947—1984 рр. А. Ващенко, 1984—1986 рр.— М. Паробецький, 1986—1987 рр.— М. Гонак (два останні — виконувачі обов'язків), 1987—1990 рр.— Ф. Заставний, з 1990 р.— О. Шаблій); геоморфології (завідувач 1950—1971 рр. П. Цись, 1971—1976 рр.— Л. Скварчевська, 1976—1987 рр.— Я. Кравчук, 1987—1990 рр.— І. Ковальчук, з 1990 р.— Я. Кравчук).

Деканами факультету у різні роки були В. Левицький (1945—1946), А. Ващенко (1946—1951), І. Сваричевський (1951—1952), П. Ситніков (1952—1953), П. Цись (1953—1964), М. Андріанов

Володимир Кубійович

Юрій Полянський

(1964—1968), П. Климович (1968—1974), Б. Лящук (1974—1976), Г. Міллер (1976—1984), Я. Кравчук (1984—2002), Я. Хомин (2002—2011), В. Біланюк (березень 2011 р.).

Олена Степанів

Опанас Ващенко

Наступним етапом розвитку географії у Львівському університеті вважаємо період, що розпочався з другої половини 80-х — початку 90-х років ХХ ст. Бурхливе структурне зростання факультету, розвиток нових наукових напрямів та шкід пов'язані із становлення Української держави. За неповних п'ять років створено чотири нові кафедри: раціонального використання природних ресурсів та охорони природи (1988 р., завідувач у 1988—2003 рр.— Ю. Туниця, з 2003 р.— С. Кукурудза), географії України (1990 р., завідувач у 1990—2009 рр. Ф. Заставний, з 2010 р.— Р. Лозинський), політичної географії і країнознавства (1992 р., завідувач М. Мальський, у цьому ж році перейшла в структуру факультету міжнародних відносин, згодом поділилася і змінила назву), географії ґрунтів (1993 р., завідувач С. Позняк). Деяко пізніше створено ще дві кафедри: конструктивної географії і картографії (2000 р., завідувач у 2000—2008 рр.— І. Ковальчук, з 2009 р.— В. Петлін) і туризму (2003 р., завідувач М. Мальська).

Створено нові науково-дослідні і навчальні лабораторії: інженерно-геоморфологічних досліджень — НДЛ-51 (1990 р., з 2000 р.— інженерно-географічних, природоохоронних і туристичних досліджень), ґрунтознавства й екології землекористування — НДЛ-52, фізико-хімічних аналізів ґрунтів, тематичного картографування (1974), ландшафтних досліджень (1976), ландшафтно-екологічних інформаційних систем, аналізу ґрунтів і природних вод (2002), дослідження територіальних суспільних систем, геоінформаційного моделювання і картографування (2001), геохімії і геофізики ландшафтів, екологічної експертизи (2005), навчальна туристична агенція (2005). 2011 р. на кафедрі економічної і соціальної географії створено навчальну лабораторію „Комплексного атласного картографування“, яка підготувала функціональний — комплексний атлас Львова (за ред. О. Шаблія).

Географічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка досі є провідним навчальним осередком в Україні з підготовки спеціалістів найвищого рівня кваліфікації. На факультеті навчається понад 1 500 студентів денної й 555 студентів заочної форми навчання. Вони здобувають фахову освіту за чотирма напрямками: „Географія“, „Менеджмент“, „Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування“, „Туризм“ та п'ятьма

спеціальностями „Географія“, „Туризмознавство“, „Менеджмент організацій і адміністрування“, „Екологія та охорона навколишнього середовища“, „Прикладна екологія та збалансоване природокористування“. Підготовка бакалаврів, спеціалістів й магістрів здійснюється для педагогічної праці у середніх загальноосвітніх школах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах; наукової діяльності в установах географічного, природничого й економічного профілю; виробничої діяльності в туристсько-екскурсійних, природоохоронних, проектно-пошукових установах тощо.

Нині географічний факультет є потужною навчально-науковою інституцією. До її складу входять вісім кафедр: фізичної географії, економічної і соціальної географії, геоморфології і палеогеографії, раціонального використання природних ресурсів і охорони природи, географії України, ґрунтознавства і географії ґрунтів, конструктивної географії і картографії, туризму. Навчальний процес забезпечують 112 викладачів, з яких 16 докторів наук, професорів й 65 кандидатів наук, доцентів.

За роки української незалежності у Львівському університеті остаточно сформувалися чотири наукові школи географічної науки: ландшафтознавства (Г. Міллер, А. Мельник), інженерної, екологічної та регіональної геоморфології (І. Ковальчук, Я. Кравчук), генетичного ґрунтознавства (С. Позняк), комплексної територіальної організації суспільства (О. Шаблій). Своєю чергою в цих школах розвинулися нові напрями: наприклад, геополітичний (М. Дністрянський, О. Вісьтак), геокультурний (І. Ровенчак), туризмологічний (М. Мальська) та ін. Водночас покладено основи нових шкіл: конструктивно-географічної (В. Петлін, М. Назарук), природоохоронної (Ю. Туниця, С. Кукурудза). На факультеті також активно розвиваються такі наукові напрями: палеогеографії плейстоцену (А. Богущкий), географії й менеджменту туризму та організації комплексу послуг у сфері туризму (М. Мальська) та географічного українознавства (Р. Лозинський, О. Шаблій та ін.).

16—18 травня 2013 р. географічна спільнота України й світу святкувала 130-річчя географії у Львівському університеті. У рамках святкування ювілею проведено міжнародну науково-практичну конференцію „Географічна наука і практика: виклики епохи“, яка підбила підсумки багаторічної плідної наукової і навчально-методичної роботи колективу географічного факультету, в тому числі членів Географічної комісії НТШ.

Каленик Геренчук

Петро Цись

Володимир БІЛАНЮК